

ВЛАСЕНКО

Валерій Миколайович

доцент, кандидат історичних наук,
завідувач кафедри історії,
Сумський державний університет
(м. Суми)

**КОСТЬ МАЦІЄВИЧ І СПІЛКА УКРАЇНСЬКИХ ТЕХНІКІВ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В ЧСР**

Коротко охарактеризовано діяльність вченого у галузі агрономії К. Мацієвича у складі Спілки українських техніків сільського господарства в ЧСР.

Коротко охарактеризована деятельность ученого в сфере агрономии К. Мацеевича в составе Союза украинских техников сельского хозяйства в ЧСР.

An activity of the agronomy scientist K. Matziyevych, who was a member of the Ukrainian agricultural technician's association in CSR, is characterized shortly.

Із здобуттям Україною незалежності посилювався інтерес дослідників до вивчення української еміграції міжвоєнного періоду. Опрацювання документів і матеріалів так званого «Празького архіву», розпорошеного по різних вітчизняних і зарубіжних архівах та бібліотеках [1–5], дало можливість розкрити різноманітні сторони життя української еміграції у Чехо-Словацькій Республіці (ЧСР). Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. побачили світ монографії [6–8], численні статті у фахових виданнях, були написані дисертаційні дослідження із зазначеної теми [9–13], вийшли друком твори Симона Наріжного [14–15], який тривалий час опікувався справою збереження фондів Музею визвольної боротьби українців у Празі, та мемуари тих, хто через події 1917–1921 рр. змушений був залишити Україну [16–19].

Незважаючи на це, існує чимало прогалин у вивченні української еміграції взагалі та окремих її організацій зокрема. Однією з них є діяльність Спілки українських техніків сільського господарства (СУТСГ) у ЧСР. Саме тому автор поставив собі за мету висвітлити діяльність цієї фахової емігрантської організації крізь призму участі в ній відомого громадсько-

політичного діяча, дипломата, професора кількох українських і російських вищих шкіл, корифея громадської агрономії Костя Адріановича Мацієвича (1873–1942) [20–23].

Внаслідок поразки Української революції 1917–1921 рр. декілька десятків тисяч наших співвітчизників опинилися поза межами України. Серед них були урядовці, представники науково-технічної інтелігенції, митці, біженці, студентська й учнівська молодь, інтерновані вояки Армії УНР. Так, українська еміграція у Польщі, яку часто називали «наддніпрянською» або «петлюрівською», на початку 20-х рр. ХХ ст. налічувала близько 35 тисяч осіб [24].

Саме в цій країні з ініціативи кількох українських фахівців-аграрників була заснована Спілка техніків сільського господарства в еміграції. 21 грудня 1921 р. у Тарнові відбулися установчі збори організації. Була обрана управа Спілки у складі лісівника Б. Іваницького (голова), інженера-механіка О. Михайловського, інженера-хіміка Л. Фролова й агрономів В. Мельника та В. Череди́ва (секретар). Першими її кроками стали поширення інформації про Спілку і налагодження зв'язків з фаховими організаціями та окремими особами. Були надіслані відповідні листи до лісівника за фахом, голови Українського громадського комітету у Празі Микити Шаповала та професора, агронома, голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Румунії Костя Мацієвича. Йшлося також про працевлаштування членів Спілки у Підкарпатській Русі (ЧСР) та Румунії [25, арк. 1]. У відповіді Костя Адріановича зазначалося: «Давно пора звернути нам увагу на те, щоб використати наше перебування за кордоном не тільки в напрямку політичної праці, але і для здобутку фахових відомостей і технічного знаття. З великою охотою вступаю до Вашої спілки і уповноважую Вас зробити необхідні для цього кроки і заяви. У нас тут в Румунії серед збігців і серед інтернованих також є не менш десятка агрономів і лісівників і тому можливість закласти тут філію спілки є цілком реальна. На мою думку, краще йти шляхом заснування Центру спілки з тим, щоб потім по

ріжним країнам відчинити його філії. Так, мені здається, буде більш організаційного порядку і дисципліни» [26, арк. 2].

У січні 1922 р. заклик про вступ до Спілки був надісланий до редакцій друкованих видань «Волинське слово», «Вперед», «Залізний стрілець», «Соборна Україна», «Українська трибуна», «Українське слово», «Український голос», таборів інтернованих у Каліші, Стшалкові, Щипьорні, Берлінського агрономічно-технічного товариства та Львівського товариства «Праця», Бюро біженців у Ченстохові, громадських комітетів у Варшаві, Львові, Ужгороді, Ченстохові, А. Макаренка у Відні та Є. Архипенка у Рівному [25, арк. 3зв-4]. Управа Спілки звернулася до Микити Шаповала з пропозицією заснувати сільськогосподарський факультет при Українському вільному університеті у Празі або агрономічні курси. Нею були підготовлені проект положення про факультет, навчальні програми з дисциплін, визначені претенденти на посади викладачів. Після полагодження справи з Комітетом Б. Іваницький звернувся до Ради Міністрів УНР за фінансовою підтримкою [26, арк. 13-13зв], проте через матеріальну скруту допомога не була надана. До цієї справи долучився і К. Мацієвич, з яким управа радилася щодо професорсько-викладацького складу факультету [25, арк. 3, 13]. Невдовзі ця ідея була реалізована Українським громадським комітетом у Празі. Завдяки йому і фінансовій підтримці чеської влади у квітні 1922 р. у Подєбрадах була заснована Українська господарська академія (УГА) [15, с. 137]. Чимало членів Спілки переїхало до Праги, де і почали працювати у новоствореній вищій школі.

У липні 1922 р. управа Спілки розглядала питання про відкриття у ЧСР своєї філії. Очолили її М. Косюра (голова), В. Королів-Старий (заступник голови і скарбник), О. Бочковський (секретар). Про відкриття філії повідомили Чехословацьку хліборобську спілку (jednotu) та Міжнародне агрономічне бюро. Першими новими членами філії стали О. Білоус, П. Богацький, К. Осауленко, М. Шаповал, М. Григоріїв [27, арк. 1-2 зв]. У зв'язку із заснуванням УГА, де працювало чимало фахівців-аграріїв, переїздом переважної кількості членів

Спілки до ЧСР постало питання про заснування в цій країні самостійної фахової організації українських спеціалістів із сільського господарства.

14 березня 1923 р. статут Спілки українських техніків сільського господарства в ЧСР був зареєстрований. Організація ставила перед собою широкі завдання: розповсюдження серед українського населення технічних знань, видання фахової літератури, влаштування різноманітних курсів, задоволення матеріальних і культурних потреб своїх членів, їх працевлаштування, захист професійних інтересів тощо [28, арк. 1]. Організаційні збори відбулися 10 травня того ж року. Членами Спілки стали 20 осіб. У 1935 р. СУТСГ налічувала вже 34 члени [29, арк. 8]. До складу управи обрали Б. Іваницького (голова), В. Короліва-Старого (заступник), Л. Фролова (скарбник), Б. Лисянського (секретар), М. Косюру та І. Шовгеніва (члени) [27, арк. 6, 8]. Кошти Спілки формувалися із субсидій і субвенцій чеського уряду, вступних і членських внесків, пожертв осіб й організацій, прибутків від лекцій і публічних заходів, відсотків від поточного рахунку в ощадно-позичковому товаристві «Самопоміч» тощо.

Костя Адріановича було прийнято до СУТСГ на загальних зборах, що відбулися 29 квітня 1925 р. Тоді ж була обрана нова управа Спілки у складі І. Шереметинського (голова), М. Косюри (скарбник), К. Мацієвича, О. Петріва (секретар) та В. Чередиїва. На початку лютого 1926 р. Кость Адріанович очолив управу у складі В. Доманицького (скарбник), Є. Голіцинського, О. Петріва (секретар) та В. Чередиїва, а з квітня 1927 р. став головою ревізійної комісії Спілки.

Маючи неабиякі організаторські здібності, досвід роботи в уряді, на дипломатичній ниві, широкі зв'язки з колегами у Європі, К. Мацієвич виявив активність по кількох напрямках роботи Спілки. Як голова Громадсько-допомогового комітету української еміграції в Румунії він залучив до співпраці зі Спілкою фахівців із сільського господарства, які жили в цій країні. К. Мацієвич також відповідав за налагодження зв'язків з емігрантами у Канаді, О. Петрів – Польщі і Югославії, В. Чередиїв – Франції [30, арк. 25, 32зв].

З метою працевлаштування своїх членів було створено бюро праці. Протягом 1926 р. Спілка надала матеріальну допомогу своїм членам на суму 3400 корон, організаціям – 400 корон, що загалом складало 17 % витрат СУТСГ [31, арк. 56]. У 1924 р. управа домоглася у МЗС ЧСР виділення емігрантам 1500 корон щомісяця на підготовку наукових праць у галузі сільського господарства, в тому числі Й. Мельнику – 500 корон, М. Деревянку – 500, О. Козьмі – 200 і Є. Чикаленку – 300 корон [32, арк. 7]. У 1926 р. Кость Адріанович звернувся до МЗС з пропозицією призначити стипендію відомому українському громадському діячу, благодійнику Євгену Чикаленку, який у похилому віці опинився в еміграції і потерпав від нестатків. К. Мацієвич звернув увагу на його заслуги на ниві практичного хліборобства і наукових дослідів, що були відзначені у Росії золотою і двома срібними медалями та золотим нагрудним знаком. Голова управи згадав і про те, що у 1918 р. Є. Чикаленко надав чеському корпусу, що перебував у його маєтку, 10 породистих коней на загальну суму 5000 золотих рублів [32, арк. 96-96зв]. Проте з погіршенням економічної ситуації в країні та покращенням стосунків з СРСР чеський уряд не виділив грошової допомоги українцеві. Із затримкою субвенції МЗС на початку 1927 р. управа виплачувала Євгену Харлампійовичу щомісяця грошову допомогу у сумі 200 корон із своїх коштів [30, арк. 60зв-61].

Важливою справою Спілки було видання фахової літератури. Маючи величезний досвід редакційно-видавничої діяльності, Кость Адріанович перебрав на себе справу видання «Сільськогосподарського збірника» – друкованого органу СУТСГ. Він обрахував кошторис і розробив програму збірника. Спочатку передбачалося видати 600 примірників на загальну суму 12000 чеських корон, потім наклад збільшили до 1000 примірників на суму 14000 корон, врешті-решт витрати склали 18814 корон. З цієї суми на друк витрачено 76 % коштів, гонорар авторам – 16,7%, редагування і коректура – 4,2%, інші видатки – 3,1%. Збірник, за задумом К. Мацієвича, повинен був мати характер щорічника, на зразок німецького «Jahrbuch», англійського «Yearbook» або російського «Сельскохозяйственного ежегодника», з поділом матеріалу на

оригінальні статті членів Спілки, реферати наукових праць, огляди сучасного стану сільського господарства України та рецензії і бібліографія наукової літератури. Проте через нестачу коштів вирішили обмежитися статтями. Їх авторами були В. Доманицький, Б. Іваницький, К. Мацієвич (“Сільськогосподарські райони України”), В. Садовський, Л. Фролов, В. Чередиїв, Є. Чикаленко, І. Шовгенів та інші. Обов’язки редколегії перебрала на себе управа Спілки, редактора – К. Мацієвич, мовного редактора і коректора – Є. Чикаленко [31, арк. 57–58, 78]. Із загальної суми субвенції у 18000 корон, що виділило МЗС ЧСР Спілці у 1926 р., на видання збірника пішло 13850 корон [32, арк. 59].

Навесні 1927 р. завдяки видавництву «Кооперативний фонд імені Василя Доманицького» збірник побачив світ. 132 примірники було роздано членам Спілки і розіслано різноманітним організаціям, в тому числі міністерствам закордонних справ і землеробства ЧСР, ВУАН, НТШ у Львові і Парижі, Українській книжковій палаті, Одеській публічній бібліотеці, редакціям українських і чеських часописів, осередкам Товариства “Просвіта” на західноукраїнських землях, українським фаховим і громадським організаціям у Канаді, Польщі, Румунії, Франції, вищим навчальним закладам тощо [31, арк. 89].

У 1927 р. було реалізовано другий видавничий проект Спілки, в якому взяв участь К. Мацієвич. Це – Російсько-український сільськогосподарський словник (літери А–К). Основну роботу було виконано головою термінологічної комісії Української господарської академії й одночасно членом Спілки Євгеном Чикаленком. Витрати на видання словника взяли на себе УГА (350 корон), СУТСГ (450 корон) та Віктор Доманицький (96, 60 корон). Наклад у кількості 80 примірників був розподілений порівну між Академією і Спілкою. Кость Адріанович сприяв також виданню Лісотехнічного німецько-українського словника. Його наклад склав 100 примірників, обсяг – 137 сторінок [31, арк. 77].

К. Мацієвич чимало зусиль приклав до організації I Українського наукового з'їзду та участі в ньому фахівців сільського господарства. Враховуючи його авторитет у світі у галузі громадської агрономії, оргкомітет з'їзду доручив йому персонально організувати агрономічно-лісову підсекцію з'їзду. Навесні 1926 р. він передав цю справу управі Спілки. 30 травня вона обрала бюро підсекції з'їзду у складі К. Мацієвича, Б. Іваницького, М. Косюри і В. Чередієва (кандидат у члени). Місцем його перебування був кабінет лісівництва УГА.

З того часу бюро розпочало підготовчу роботу до з'їзду. По-перше, було налагоджено зв'язки з тими членами секції, які перебували поза межами ЧСР, по-друге, визначено коло доповідачів і тематику доповідей підсекції. погодилися виголосити доповіді такі науковці, як професори М. Фролов («Дослідження ґрунтів на Україні та його основні висновки» та «Сучасна методологія дослідження ґрунтів»), К. Мацієвич («Про сільськогосподарські райони України»), Б. Іваницький («Головні типи лісових займищ на терені, заселеному українським народом» та «Основні завдання лісівника-культурника на Україні»), В. Чередієв («Анатомія насіння бобових рослин» та «Поширення сільськогосподарського знання позашкільним шляхом»), І. Шереметинський («Породи української рогатої худоби»), доктор Лукашівський («Про термофільні бактерії»), доценти В. Королів («До справи виготовлення високошкільних підручників» та «Раціональні методи сухого консервування курячих яєць»), Ю. Русов («Про рибне господарство»), М. Косюра («Нові течії у лісовлаштуванні і пристосуванні до умов українського лісового господарства»), лектор Є. Сокович («Фітогеографічні студії Черногорки»), інженер К. Осауленко («Ужиткова вартість обтяжних годівель на підставі результатів подвійного рахівництва за 1920–1924 рр. для ужиткової худоби»).

По-третє, К. Мацієвич запропонував запросити на з'їзд відомих фахівців-аграріїв – доц. Є. Архипенка, П. Дідича, Ю. Павліковського, М. Творидла (Львів), Манжулу (Ужгород), П. Доманицького (Ковель), П. Шумовського (Волинь), О. Гертопана, І. Драбатового (Берлін), Бржосньовського (Данія), проф.

М. Фролова (Румунія), Хижняка, В. Коваля (Франція), а також чеха С. Ростовського та поляка І. Лец-Запартовича.

По-четверте, бюро не обмежувало учасників з'їзду у виборі тем доповідей, проте визначило найбільш актуальні з них: головні завдання сільськогосподарської політики щодо сільського господарства України; програма української громадської агрономії у зв'язку з відродженням сільського господарства України; проблема сільськогосподарської освіти на Україні; значення для України позашкільної освіти; суспільно-агрономічні завдання в умовах еміграції; організація агрономічно-лісового Союзу на еміграції. По-п'яте, з метою підготовки до з'їзду бюро просило УГА виділити йому субвенцію на суму 500 корон, Спілку – 300 корон [26, арк. 60-61зв, 65].

3-7 жовтня 1926 р. у Празі проходив I Український науковий з'їзд. Працювало 4 секції і 9 підсекцій. Відбулося 41 засідання, на яких було виголошено й обговорено 154 доповіді, в тому числі на агрономічно-лісовій підсекції – 5 засідань і 17 доповідей [15, с. 245–246]. Головував на засіданнях підсекції К. Мацієвич. Вже після завершення наукового форуму на одному із засідань управи Спілки було ухвалено рішення про виконання резолюцій з'їзду, зокрема про встановлення зв'язків з українськими науковими інституціями на західноукраїнських землях та організацію низки наукових й інформаційних лекцій чеською мовою для популяризації української науки [30, арк. 66–67].

Спілка підтримувала зв'язки з іншими фаховими організаціями еміграції. У лютому 1926 р. у Празі з ініціативи Союзу українських агрономічних організацій в ЧСР відбувся З'їзд фахових спілок, на якому йшлося про об'єднання агрономічних організацій. СУТСГ делегувала на форум свого представника [30, арк. 37].

Спілка брала участь у загальноукраїнських акціях еміграції. У травні 1926 р. у Празі відбулася нарада зі створення Об'єднання українських організацій у ЧСР. К. Мацієвич взяв у ній участь, а згодом і став представником Спілки в Об'єднанні [30, арк. 50-50зв]. Після вбивства у 1926 р. в Парижі Голови Директорії та Головного Отамана військ УНР було створено декілька комітетів

із вшанування пам'яті Симона Петлюри, в тому числі і в Подєбрадах. Основні завдання Комітету полягали у наданні допомоги родині С. Петлюри та судовій комісії у Парижі з метою пошуку справжніх убивців Голови Директорії, виданні Збірника у його пам'ять та документів з історії визвольної боротьби українців, підтримці Музею і Бібліотеки імені С. Петлюри тощо [26, арк. 57, 75]. Членами Комітету від Спілки були В. Доманицький та О. Петрів.

Спілка відзначала роль українських науковців на ниві сільськогосподарської науки. У 1926 р. вона надіслала привітання (приватним листом, оскільки побоювалася, що це може зашкодити адресатам) корифеям вітчизняної агрономічно-лісової науки, професорам Г. Висоцькому, А. Зайкевичу, академіку П. Тутковському [31, арк. 56]. 1927 р. вшанувала пам'ять померлих відомих діячів сільськогосподарської науки – колишнього міністра земельних справ, агронома Аристарха Терниченка (Київ) та професора, агронома і кооператора Володимира Коваля (Прага) [31, арк. 72]. У березні 1928 р. з ініціативи кількох громадських організацій та окремих осіб було створено Комітет для вшанування пам'яті професора Володимира Коваля. Серед його персональних фундаторів були і члени Спілки К. Мацієвич та В. Доманицький [26, арк. 90].

Зазвичай участь представників Спілки у різноманітних комітетах передбачала і матеріальну допомогу цим громадським організаціям. У травні 1926 р. управа СУТСГ надала грошову допомогу у 100 корон «Комітету заступництва українського сокільства за кордоном» для участі у VIII Всесокільському здви́гу (з'їзді), що відбувся 3 липня того ж року у Празі. У цьому міжнародному форумі взяли участь представники 15 національностей, делегати з 33 найбільших міст світу [26, арк. 58]. У червні 1928 р. Кость Адріанович виголосив доповідь про значення сільськогосподарських організацій на виставці і святі з нагоди ювілею українського кооперативного об'єднання «Сільський господар» [26, арк. 91].

У зв'язку з обранням К. Мацієвича у жовтні 1928 р. головою управи Українського республікансько-демократичного клубу у Празі його участь у

роботі Спілки дещо підупала [33, с.61]. Проте він брав участь в окремих акціях СУТСГ. У грудні 1929 р. члени Спілки, які належали до професорсько-викладацького складу УГА, підписали резолюцію-протест проти масових арештів в Україні (справа СВУ) [26, арк. 104–104 зв]. Кость Адріанович відгукувався на пропозиції управи Спілки представляти її інтереси на різноманітних форумах. У квітні 1930 р. загальні збори СУТСГ делегували його на 3'їзд українських інженерів і техніків, що відбувся 7-9 червня того року у Празі [26, арк. 118].

Отже, активна участь Костя Адріановича Мацієвича у роботі Спілки українських техніків сільського господарства в ЧСР, що діяла протягом 1922–1939 рр., свідчить про його неабиякі організаторські здібності, високий фаховий рівень, авторитет не лише серед колег, але і широких кіл української еміграції. Саме за його керівництва найкраще за всю історію існування Спілки були реалізовані видавнича справа і допомогова акція. Завдяки йому члени Спілки взяли активну участь в організації і проведенні Українського наукового з'їзду. Здійснене дослідження свідчить про перспективність вивчення як науково-педагогічної діяльності К. Мацієвича, так і подальшої роботи СУТСГ.

Список використаної літератури

1. *Грімстед П. К.* Празькі архіви у Києві та Москві: Повоєнні розшуки і вивезення еміграційної архівної українки / П. К. Грімстед. – К., 2005. – 252 с.
2. *Кентій А. В.* Фонд “Український музей у Празі” ЦДАГО України як складова “Празького Архіву” / А. В. Кентій // Архіви України. – К., 2000. – № 1-3. – С. 43–49.
3. *Лозенко А.* Празький український архів : історія і сьогодення / А. Лозенко // Архіви України. – К., 1994. – № 1/6. – С. 18–30.
4. *Мушинка М.* Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів. Історико-архівні нариси / М. Мушинка. – К., 2005. – 158 с.
5. *Палієнко М. Г.* Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій) / М. Г. Палієнко. – К. : Темпора, 2008. – 688 с.
6. *Віднянський С. В.* Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині : Український вільний університет (1921–1945 рр.) / С. В. Віднянський ; Ін-т історії України НАН України. – К., 1994. – 84 с.
7. *Піскун В. М.* Політичний вибір української еміграції (20-ті роки 20 століття) / В. М. Піскун. – К. ; Нью-Йорк : МП “Леся”, 2006. – 671 с.

8. *Трощинський В. П.* Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В. П. Трощинський. – К. : Інтел, 1994. – 258 с.
9. *Бровченко Т. С.* Політика Чехо-Словацької Республіки щодо іммігрантів (20–30-ті рр. ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук / Т. С. Бровченко. – К. : КНУ, 2007. – 16 с.
10. *Бублик Т. В.* Наукова і культурно-освітня діяльність української еміграції в Чехословаччині та Німеччині в 20–30-ті роки ХХ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Т. В. Бублик. – К. : КНУ, 1997. – 17 с.
11. *Даниленко О. В.* Український громадський комітет у Чехословаччині (1921–1925 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / О. В. Даниленко. – К. : КНУ, 2004. – 18 с.
12. *Іващенко К. В.* Українські емігрантські політичні партії в І Чехословацькій Республіці (1918–1938 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / К. В. Іващенко. – Донецьк : Донецький держ. ун-т, 1999. – 19 с.
13. *Павленко М. І.* Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії : ставлення влади і умови перебування (1919–1924 рр.) : автореф. дис. ... докт. іст. наук / М. І. Павленко. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 2000. – 34 с.
14. *Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої) / С. Наріжний. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 1999. – 272 с.
15. *Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. 1 / С. Наріжний. – 2-ге вид. – Львів ; Кент-Острог, 2008. – 372+ССХХХІІ с.
16. *Галаган М.* З моїх споминів (1880-ті–1920 р.) / М. Галаган ; передм. Т. Осташко, В. Соловійова. – К. : Темпора, 1005. – 656 с.
17. *Маланюк Є.* Нотатники (1936–1968) / Є. Маланюк. – К. : Темпора, 2008. – 336 с.
18. *Фещенко-Чопівський І.* Хроніка мого життя // Іван Фещенко-Чопівський. Визначні діячі НТШ. Життєписно-біографічний нарис / І. Фещенко-Чопівський. – Львів : НТШ, 2000. – С. 73–210.
19. *Чикаленко Є.* Щоденник, 1919–1920 / Є. Чикаленко. – К. - Нью-Йорк: Вид-во імені Олени Теліги, 2005. – 640 с.
20. *Власенко В. М.* Агроном і дипломат. Штрихи до біографії Костя Мацієвича / В. М. Власенко // Політика і час. – К., 2002. – № 10. – С. 78–86.
21. *Єпик Л. І.* К. А. Мацієвич – науковець, дипломат, громадсько-політичний діяч / Л. І. Єпик // Український іст. журн. – К., 2007. – № 1. – С. 125–135.
22. *Матвієнко В.* Історія української дипломатії ХХ століття у постатях / В. Матвієнко, В. Головченко. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2001. – С. 78–82.
23. *Табачник Д.* Історія української дипломатії в особах / Д. Табачник. – К., 2004. – С. 210–227.

24. *Bruski J. J. Petlurowcy: Centrum Państwowe Ukrainiskiej Republiki Ludowej na wychodźtwie (1919–1924).* – Kraków : Arcana, 2000. – S. 239–240.

25. *Протоколи* засідань Управи спілки техніків по сільському господарству. 25 грудня 1921 р. – 9 липня 1922 р. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). – Ф. 3841. – Оп. 1. – Спр. 2. – 32 арк.

26. *Листування* з Українським технічним товариством, Комітетом по вшанування пам'яті С. Петлюри, Українським академічним комітетом, УГА, Союзом організацій українських інженерів на еміграції... 18 січня 1922 р. – 15 квітня 1939 р. – ЦДАВО. – Ф. 3841. – Оп. 1. – Спр. 8. – 295 арк.

27. *Книга* протоколів Спілки українських техніків сільського господарства в ЧСР. 1922–1923 рр. – ЦДАВО. – Ф. 3841. – Оп. 1. – Спр. 3. – 14 арк.

28. *Статут* Спілки техніків сільського господарства. 1922 р. – ЦДАВО. – Ф. 3841. – Оп. 1. – Спр. 1. – 62 арк.

29. *Список* членів Спілки. Червень 1933 – квітень 1936. – ЦДАВО. – Ф. 3841. – Оп. 1. – Спр. 21. – 19 арк.

30. *Протоколи* засідань управи. Ч. 1. Грудень 1923 – січень 1930 р. – ЦДАВО. – Ф. 3841. – Оп. 1. – Спр. 11. – 95 арк.

31. *Протоколи* засідань управи Товариства, загальних зборів, зборів 1-го делегатського з'їзду. 12 січня 1922 р. – 3 лютого 1939 р. – ЦДАВО. – Ф. 3841. – Оп. 1. – Спр. 4. – 158 арк.

32. *Листування* з Міністерством закордонних справ, міністерством земельних справ Чехословаччини про фінансову підтримку товариства. 14 січня 1924 – 2 листопада 1927 р. – ЦДАВО. – Ф. 3841. – Оп. 1. – Спр. 13. – 105 арк.

33. *Власенко В. М. Кость Мацієвич і Український республікансько-демократичний клуб у Празі / В. М. Власенко // Ridna Mowa.* – Варшава, 2007. – № 7. – С. 60–67.